

בין המילים

כתב עת לטיפול באמצעות אמנויות

גיליון 22 | סתיו תשפ"ד, אוקטובר 2023

על כתב העת בין המילים

בין המילים הוא כתב עת שפיט העוסק בסוגיות שסביב טיפול באמצעות אמנויות. כתב העת היוצא לאור פעמיים בשנה הוא פרסום משותף של בית הספר לטיפול באמצעות אמנויות, הפקולטה למדעי הרוח והחברה ורשות המחקר במכללת סמינר הקיבוצים.

בין המילים נועד להעשיר ולהעמיק את הדין בסוגיות מהותיות הנוגעות לתחום המקצועי והמגוון של הטיפול באמצעות אמנויות לכל צורותיו ושלוחותיו: טיפול באמנות, ביבליותרפיה, טיפול בפסיכודרמה, טיפול בתנועה, דרמה-תרפיה וטיפול במוזיקה.

בבין המילים מתפרסמים מאמרים שתרומתם חשובה לפיתוח המרחב התיאורטי של התחום הנדון, וכן להעמקת המשמעות הקלינית והטיפולית שלו. עם קהל היעד של כתב העת נמנים חוקרים, מורים ומטפלים הפועלים במסגרות אקדמיות וטיפוליות, לצד אנשי חינוך בעלי זיקה לעולמות התוכן שבין המילים עוסק בהם. **בין המילים** פונה גם לבוגרים צעירים ולסטודנטים בתהליכי ההכשרה האקדמית והמקצועית שלהם, וכן לציבור הרחב הקשוב להיבטים תרבותיים, אמנותיים ועיוניים של סביבתו.

אנו מקווים להיות מקום מפגש יצירתי ומעורר השראה ומזמינים אנשי מקצוע לתרום ממחקריהם ומפרי כתיבתם.

[קול קורא למשלוח מאמרים לפרסום בכתב העת בין המילים](#)

[הנחיות להגשת מאמרים לכתב העת בין המילים](#)

**עורכת כתב העת: ד"ר נעמה לב ארי, ראשת ביה"ס לטיפול באמצעות אמנויות
ייעוץ מדעי: ד"ר אנג'י ג'ייקובס קיים**

חברי המערכת:

העורך הראשי (2009-2023) רקטורית מכללת סמינר הקיבוצים דיקן הפקולטה למדעי הרוח והחברה, מכללת סמינר הקיבוצים ראשת רשות המחקר, מכללת סמינר הקיבוצים ראש היחידה לקידום מקצועי ופיתוח פדגוגי, מכללת סמינר הקיבוצים ראשת התוכנית לטיפול באמנות, מכללת סמינר הקיבוצים מכללת סמינר הקיבוצים, אוניברסיטת בר אילן אוניברסיטת בר אילן אוניברסיטת חיפה ומכללת סמינר הקיבוצים מכללת סמינר הקיבוצים והקריה האקדמית אונו, המכון לפסיכואנליזה ראשת תוכנית הביבליותרפיה, מכללת סמינר הקיבוצים מכללת סמינר הקיבוצים ומכללת אורנים	פרופ' נמרוד אלוני פרופ' סמדר דוניצה-שמידט פרופ' שי פרוגל ד"ר רינת ארביב-אלישיב ד"ר ניסים אבישר ד"ר אנג'י ג'ייקובס קיים ד"ר אורית דודאי פרופ' עינת מטצל ד"ר עינת שופר אנגלהרד ד"ר ציקי כהן ד"ר שרית בר זקן ד"ר אורלי וקנין
--	--

ISSN 2616-9517

עריכה: חיה קול-אל אייכנראנד
עיצוב גרפי: יוסי ארזה, חיה קול-אל אייכנראנד
רכזת המערכת: קטיה רוזנברג

כתובת דוא"ל להגשת מאמרים לפרסום בכתב העת Arts.Therapy@smkb.ac.il

גיליון 22 | סתיו תשפ"ד, אוקטובר 2023

תוכן העניינים

5	בפתח הגיליון – דבר העורכת
7	מחברות המאמרים

■ המאמרים

10	לקרקע את הקשר בין גוף לנפש: כלי תצפית להערכת "גראונדינג" באוכלוסייה בוגרת ענת שופר אנגלהרד, מיכל פיטלוק, מיכל אלבוים-גביזון
24	גם הידיים מדברות: מפגש בין טיפול זוגי לטיפול בתנועה יעל ברקאי
41	הקשר הטיפולי כ"הורמון גדילה": טיפול בהבעה ויצירה ב"ילד הורי" שרון לנדא
56	לפסל את הכאב: עיבוד היתמות באמצעות תחבושות גבס מיכל לב, יעל בורוכוב, סיראג' אבו גאלי, פאטמה באסל
78	"ריק כמו שרק שיר יכול לתפוס" – על הרגע הריק בטיפול אפרת הברון

בפתח הגיליון

אבן מקיר תזעק – אם עוד לא זעקה.
רוח תרד לים – אם עוד לא ירדה.
הנוף מאבד את שמו – אם עוד לא איבד.
נתן זך, "שירים שונים" (1960)

הגיליון הנוכחי היה אמור לראות אור בפתחה של שנת תשפ"ד, באותה תמימות של חזרה אל השגרה הבטוחה והמוכרת. עם השבר הגדול והאסון הכבד שפקד אותנו – עצרנו הכול מלכת. קירות הבית נפלו עלינו, ולא ידענו אנא אנו באים. איך נמשיך מול פני הרוע והמוות, איך נמשיך עם הטראומות הגדולות והקטנות, עם האבל הפרטי והמשותף, ועם האמונה בטוב ובתקווה? איך נתעקש ליצור מחדש, לכתוב, לחלום על ריפוי והחלמה? איך להתבונן בגיליון הרענן הזה, שצמח בצל חוויות הנפש שלפני השבר?

נדרשים לנו זמן, וסבלנות, והכרה בחיוניות הטבעית של הגוף והנפש, המפציעה בכל בוקר, ומחפשת את דרכה אל תוך המציאות החיצונית, ליחסים שלנו, לחמלה האנושית הפשוטה.

גיליון זה מבקש לעצמו את ההזדמנות לחזור ולקרוא טקסטים מגוונים, שאינם מותאמים בהכרח למציאות החיצונית הטראומטית, אבל יש בהם מאותו מגע שכולנו מבקשים, המקום של האני והאחר, החשיבות של העדות, הרצון להיטיב עם הזולת, החיפוש המתמיד אחר פרשנות והבנה של המציאות הפנימית המשתנה, הנתונה ממילא בתנועה מתמדת.

במובן הזה, הגיליון הנוכחי מזמין אל מרחב היחסים שבין זוגות וצמדים. אלה הם יחסי הורה-ילד, מטפל-מטופל, נוכחות גופנית מול המפגש הנפשי, בני זוג ומגע הידיים שביניהם, וגם חוויה של יתמות ועיבוד האבל ההורי.

נראה כי היחסים הזוגיים של אדם וזולתו, הקונקרטי, המופנם או הסמלי, ממשיכים להעסיק אותנו, ואנו מתעכבים לשהות בהם, לחקור אותם, לחשוב עליהם וליצור אותם בידיים.

עינת שופר אנגלהרד, מיכל פיטלוק ומיכל אלבוים גביזון כותבות על המושג "גראונדינג", המבטא נוכחות גופנית וחוויה רגשית "יציבה – נתמכת בקרקע". הן חוקרות את משמעותו התיאורטית והקלינית, המקובלת בקרב מטפלים בתנועה ומחול ובקרב העוסקים בתחום הפסיכותרפיה הגופנית. ההנחה העומדת בבסיס המאמר היא שידע המגולם בגוף מתבטא באופן ההחזקה הגופנית ובחוויה הרגשית בעולם. המושג "גראונדינג" מבטא את אופי הנוכחות המורכבת ב"כאן ועכשיו", ביחס למידת יכולת ההיתמכות הפיזית והרגשית בקרקע הקונקרטי והסמלית של חיינו.

מאמרה של **יעל ברקאי** מביא עבורנו עוד מתחום הטיפול בתנועה, בתיאור התערבות המשלבת טיפול זוגי וטיפול בתנועה. והפעם הידיים הן העומדות בלב ההתבוננות בקשר וביחסים. תנועות הידיים נתפסות כמטאפורה לדפוסים קיימים ופוטנציאליים בדינמיקה הזוגית, והן מבטאות רבדים נפשיים ומילוליים. המאמר מציג סקירת ספרות, תיאור מקרה ודיון במקרה, ומציע יישומים נוספים של התערבות בעבודה הטיפולית, במסגרות פרטניות, זוגיות וקבוצתיות.

שרון לנדא חוקרת את המושג "ילד הורי", באמצעות מקרה של ילד המצוי בהיפוֹך תפקידים מול אימו. מדובר בתופעה שכיחה, המאפיינת ילדים רבים, ובכך גם חשיבותם של המחקר והכתיבה על-אודות התופעה. המאמר מנסה לבחון אילו איכויות של קשר טיפולי עשויות לקדם מהלך של גדילה והתפתחות במקרה של טיפול ב"ילד הורי". המקרה מוצג מתוך התבוננות בחלומות והדהודים טקסטואליים שליוו את המחברת לאורך הטיפול, ובתוך כך יש בהם גם להעשיר את חוויית הלמידה וההבנה שלנו.

מיכל לב, יעל בורוכוב, סיראג' אבו גאלי ופאטמה בסל מפסלות במאמרו את הכאב, תרתי משמע, תוך הצגת מחקר מבוסס אמנות, שבמרכזו חוויית היתמות ועיבוד אבל באמצעות תחבוסות גבס. נראה כי מטאפורת החבישה, הריפוי וההחלמה, לצד היותה מטאפורה תהליכית המתרחשת בזמן, היא מעוררת השראה בתפיסתה ובהבנתה כחומר נפשי. ששת משתתפי המחקר הם בני 20 ויותר, שבגיל החביון התייתמו מאחד ההורים. תוצאותיו מלמדות על שלוש תמות מרכזיות: עיטוף בגבס כביטוי להחזקה רגשית, קשירות וקשרים ושינויי מרקם וצורות בגבס המשפיעות על הנפש.

אפרת הברון לוקחת אותנו לתחום הטיפול הביבליותרפי ולחקירת המושג הפואטי והנפשי של "הרגע הריק" בטיפול. היא מתבוננת במשמעותו הפסיכולוגית של רגע תודעת-רוחני זה ובתרומתו האפשרית למערך הנפשי של האדם. כדי לאפיין את הרגע הזה ולעמוד על טיבו, היא מביאה מן השיר "בדרך הגדולה" של נתן אלתרמן ומציעה שלושה מאפיינים המתרחשים בנוכחות זולת עצמי: הרגע הריק הוא א-נרטיבי, הוא רגע של הזרה, והסובייקט החווה אותו מתמוסס עם סביבתו. תיאורו כריק מכוון גם למושג "ריקות" הבודהיסטי, וכך מסמן את פוטנציאל החמלה והריפוי שלו.

לסיכום, גיליון 22 של בין "המילים" נע בין מבחר המטאפורות של הגוף, החומר והטקסט, שיש בהן רלוונטיות לקשיי האדם, וכך גם למורכבות הטיפולית ולהבנה טובה יותר של תקופת הזמן הנוכחית, על המתחים והדאגה הגלומים בה. כינוסם של הטקסטים האלה יחד מבטא את הצורך והחשיבות במרחב התבוננות שיש בו היבטים מחקריים, תיאורטיים, אמנותיים ויצירתיים. בעצם נגלות כאן פיסות ממצאות חיינו המורכבת, והטקסטים האלה המספרים עליהן עשויים להעמיק ולהאיר חוויות והבנות חדשות. ואולי יהיה במקום הזה מפגש עם מרחב אפשרויות נוסף, לאחריות ולרגישות. נאחל לכולנו ימים טובים יותר, שיש בהם חמלה, תיקון וריפוי.

שלכם, נעמה

ד"ר נעמה לב ארי, עורכת כתב העת בין המילים

Naama.levari@smkb.ac.il

מחברות המאמרים לגיליון 22, סתיו תשפ"ד–2023

ד"ר עינת שופר אנגלהרד | מטפלת בתנועה, פסיכותרפיסטית ומדריכה. מרצה בכירה, ראשת התוכנית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית באמצעות אמנויות וראשת התואר השני בטיפול באמצעות תנועה בבית הספר לטיפול באמנויות, הפקולטה לבריאות ורווחה, אוניברסיטת חיפה. מרצה בכירה בבית הספר לטיפול באמנויות במכללת סמינר הקיבוצים. עורכת משנה בכתב העת *Journal of Body, Movement and Dance in Psychotherapy*. עורכת הספר "גוף ללא מנוח – טיפול בתנועה בפגיעות מיניות", בהוצאת מרכז המחקר ע"ש אמילי סגול (2021). מחברת הספר "בגוף ידיעותינו – סוד הריקוד הזוגי: תיאוריה, מחקר ופרקטיקה בפסיכותרפיה זוגית בתנועה ומחול", בהוצאת מאגנס (2022).

einat.shuper@gmail.com

מיכל פיטלוק | מטפלת בתנועה, דוקטורנטית בבית הספר לטיפול באמנויות, הפקולטה לבריאות ורווחה, אוניברסיטת חיפה.

michalpitluk@gmail.com

ד"ר מיכל אלבוים גביון | מרצה בכירה בסגל האקדמי הבכיר, החוג לפיזיותרפיה, מדעי הרווחה והבריאות, אוניברסיטת חיפה. סיימה לימודי פוסט-דוקטורט במעבדת ביורובוטיקה וביומכניקה (BRML) בפקולטה להנדסת מכונות בטכניון (I.I.T), וכן במעבדת Neuromuscular Research Laboratory, Schulthess Clinic בציריך, שווייץ. עורכת מדור "כלי מדידה והערכה בפיזיותרפיה" בכתב העת של העמותה לקידום פיזיותרפיה בישראל. בעלת ניסיון קליני בשיקום גריאטרי ואורתופדי אקוטי.

michalelboim@gmail.com

יעל ברקאי | מטפלת בתנועה ובמחול, מטפלת משפחתית זוגית מוסמכת. מדריכה ומנחה קבוצות. בעלת תואר M.s מאוניברסיטת ויסקונסין בארה"ב. לאחר שסיימה את השתלמותה אצל Marian Chace ב-Saint Elizabeth's Hospital, למדה טיפול בתנועה ב-Hahnemann Medical College and Hospital of Philadelphia. ממייסדי האגודה הישראלית לטיפול באמצעות אמנויות (יה"ת), וכן הקימה מגמות למחול וחינוך גופני במכון וינגייט. ייסדה וריכזה במשך שני עשורים את התוכנית להכשרת מטפלים באמצעות תנועה במכללת סמינר הקיבוצים.

yael.barkai@smkb.ac.il

שרון לנדא | דוקטורנטית במחלקה לספרות משווה באוניברסיטת בר אילן. מטפלת באמצעות אמנות וביבליותרפיה.

sharonthai@gmail.com

ד"ר מיכל לב | מרצה לתואר שני בטיפול באמצעות אמנות וחברת סגל בקריה האקדמית אונו. חברת הנהלה באיגוד הבין-לאומי IACAET, ועורכת ראשית בכתב העת השפיט של האיגוד. ד"ר מיכל לב היא אמנית ופעילה חברתית, וכן מנחה את הפודקאסט השבועי [באמצע](#) על החוויה האנושית. היא פסיכותרפיסטית משפחתית זוגית ומטפלת ומדריכה באמצעות אמנות. ד"ר לב חוקרת בישראל ובעולם בשיטת מחקר מבוססת אמנות, ולא מכבר הצטרפה כשותפה ומלווה למחקר בשיטה זו במכון ויצמן למדע.
michlev@gmail.com

יעל בורוכוב | מתמחה בטיפול באמנות בשירות הפסיכולוגי החינוכי, מחנכת כיתה ומורה לאמנות. במסגרת ההתמחות עובדת עם ילדים ומתבגרים ועוסקת בהדרכת הורים. לפני 23 שנה, כשהייתה בת שבע, נהרג אביה בפיגוע דריסה. עד ללימודי התואר השני בתוכנית לטיפול באמצעות אמנות, יעל לא עיבדה את האובדן, ואף הדחיקה אותו. תוך כדי לימודיה בחרה להעמיק את העיבוד באמצעות תהליך מחקר מבוסס אמנות, בשיתוף חברותיה לתהליך.
yali1892@walla.com

סיראג' אבו גאלי | מתמחה בטיפול באמנות חזותית, עובדת כמטפלת באמנות במתבגרים, ומרכזת משפחתונים ומעונות יום בצפון הארץ. במסגרת ההתמחות סיראג' עובדת עם ילדים ומתבגרים ומדריכה הורים. משתמשת רבות בתחבושות גבס ככלי אמנותי וטיפולי. עיסוק ממושך זה הוביל אותה לחקור את תחבושות הגבס ככלי מחקר.
seraj_nemer@hotmail.com

פאטמה בסל | מתמחה בפנימייה לנוער בסיכון ועובדת בבתי ספר לחינוך מיוחד לתלמידים עם בעיות התנהגות. לפני כעשור, כשהייתה בת 21, התייתמה במפתיע מאביה לאחר שלקה בשבץ מוחי, ואמה מתה ממחלת הסרטן לפני כשלוש שנים. פאטמה בחרה לחקור את חוויית היתמות מתוך מטרה להבין לעומקו את הקושי בעיבוד אובדנים ופרידות.
fatme.basal.2090@gmail.com

ד"ר אפרת הברון | ביבליותרפיסטית ופסיכותרפיסטית. מרצה במכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין. תחומי מחקרה כוללים טיפול בטראומה, התבוננות בתפקיד המטפל והמורה כזולת-עצמי, והאופן שכל אלה משתקפים בספרות ובטיפול הביבליותרפי. מתמחה בתוכנית "רוח אדם" – תוכנית הכשרה פסיכואנליטית בודהיסטית. מחברת הספר "לומר זאת אחרת – לדבר על גילוי עריות בשפת הספרות" (מופ"ת, 2019).
havron.havron@gmail.com